

INTERVIU

Relansarea proiectului de integrare europeană presupune o luptă politico-culturală cu ideologia neoliberală

[The revival of the European integration project requires a political and cultural struggle with the neoliberal ideology]

Interviu cu Profesorul Angelo Chielli

Intervista con il Prof. Angelo Chielli

Abstract: *The conflicts within the European Union have always been and will always be purely political. The concentration of power in the hands of independent and supranational authorities leads to their removal from the control of the political institutions and democratic procedures. A revival of the European integration project could be based on a tough politico-cultural fight in a position to undermine the neoliberal ideology. Restarting the process of European integration cannot be the fruit of a ghostly economic recovery or stabilization of the balance states, but only as a result of a change in perspectives and objectives. To further be a viable project, the European Union needs some changes. Politically, it must be a question of political conflict recovery, reunification of alternative forces and proposing a different idea of Europe compared with that of the markets, specific to the neoliberalism. In the ideal contents plan, the concept of solidarity needs to be re-proposed, as a legal principle that allows the establishment of links outside those of family or community type. In this respect, solidarity is not only a guardianship, but even a direct exercise of freedoms.*

Keywords: *migration, neoliberalism, solidarity, foreign, European Union.*

1. *Domnule Profesor, dumneavoastră considerați că astăzi, în Europa (și mă refer aici strict la spațiul entității politice al Uniunii Europene) se află în desfășurare un război al civilizațiilor sau cel puțin unul cu caracter religios?*

Cred că dumneavoastră vă referiți la cartea lui Samuel P. Huntington, *Ciocnirea civilizațiilor și noua ordine mondială*, unde faimosul politolog nord-american presupunea că noile conflicte ce vor apărea odată cu încheierea Războiului Rece vor avea ca motivație diferențele de „civili-

zație” pe care autorul le-a identificat. Cu toate acestea, dincolo de criteriile efemere și contradictorii pe care autorul nostru le-a identificat pentru a le clasifica, putem considera că fiecare „civilizație” acoperă în interiorul său realități atât de largi și greu de înțeles încât sunt greu asimilabile. În plus, Huntington asumă conceptul de cultură în sens naturalist, fără să se întrebe asupra proceselor ce au condus la apariția respectivelor identități culturale. „Cultura” preia, în acest fel, o conotație pre-politică iar, prin urmare, și conflictele dintre culturi apar ireductibil din „mentalitatea” caracteristică fiecărei civilizații. Am putea vorbi, în termeni actuali și desigur mult mai rafinați, de un darwinism cultural.

În mod asemănător am putea folosi același timp de raționament și la tema ce privește conflictul dintre religii. Totuși, eu consider că, dimpotrivă, conflictele din interiorul Uniunii Europene au fost dintotdeauna și vor fi întotdeauna de natură strict politică. Asistăm în sfera economico-productivă la o concentrare a puterii în termeni financiari și tehnologici. În fața acestor procese de verticalizare se dezvoltă ca model omogen un sistem instituțional care tinde să se suprapună tradiționalelor forme de guvernare de secol XIX. Acest nou sistem instituțional este o rețea alcătuită din autorități independente și instituții supranaționale (ce folosește cu precădere și din ce în ce mai des standardele de calitate și certificare ale agențiile private). Caracteristica acestei „forme de guver-

nare deteriorate” este că reduce conexiunea în interiorul Statului modern dintre normă și teritoriu și, ca urmare, apare fenomenul sustragerii controlului acestora din partea instituțiilor politice și a procedurilor democratice, care au rămas în continuare în paradigma orizontului statal-teritorial. Aceste puteri noi se legitimează pe nedovedita prezumție că aparțin sferei necesității tehnice, ce apar ca fiind din ce în ce mai convingătoare, cu cât nu provin din interiorul unei voințe politice, ci din însăși natura fenomenelor economice și sociale.

Uniunea Europeană, ce este un proiect politic prin excelență aparținând perioadei postbelice, s-a transformat în timp într-un exemplu de putere deteriorată. Cei care se opun acestor procese (care nu sunt neapărat necesare) au rămas ancorați în logica de guvernare a secolului trecut.

Aceste forțe antagoniste nu au fost în stare să elaboreze nici în plan organizatoric, nici în plan cultural, și mai ales în cel politic, o strategie în fața sfidării lansate de către neoliberalism. Acestea au demonstrat că au fost în stare să manifeste doar o majoră confuzie care le-a condus la luarea unor poziții defensive și de respingere. Drept urmare, este necesar să repolitizăm conflictele sau să le neutralizăm catalogându-le ca probleme de „ordine publică” sau ca un rezultat al unei eficiențe reduse în aplicarea soluțiilor tehnice propuse de către „experți”.

1. Lei ritiene che oggi in Europa (mi riferisco, in senso

stretto, all'Unione Europea), sia in corso uno "scontro di civiltà" o, almeno, uno scontro religioso?

Credo Lei si riferisca al testo di Samuel P. Huntington *Lo scontro delle civiltà e il nuovo ordine mondiale*, in cui il famoso politologo statunitense ipotizzava che i conflitti successivi alla Guerra Fredda si sarebbero posizionati lungo le direttrici che separano le differenti "civiltà" dallo stesso Huntington individuate. Orbene, al di là dei labili e disomogenei criteri scelti dal nostro autore per classificarle, le singole "civiltà" sono al proprio interno così ampie da ricomprendere situazioni difficilmente assimilabili. Inoltre, Huntington assume il concetto di cultura in un significato naturalistico, senza interrogarsi sui processi di produzione delle identità culturali. "Cultura" acquista, in questo modo, un connotato pre-politico e, pertanto, anche i conflitti tra le culture appaiono il portato della irriducibilità delle "mentalità" caratteristiche delle singole civiltà. Quasi si trattasse, in termini riaggiornati e sicuramente più raffinati, di un darwinismo culturale.

Analoghe considerazioni possono essere svolte riguardo allo scontro religioso. Al contrario ritengo che lo scontro all'interno della Unione Europea sia sempre e soltanto di natura strettamente politica. Assistiamo nella sfera economico-produttiva ad una concentrazione di potere in termini finanziari e tecnologici. A questi processi di verticalizzazione è omogeneo un

nuovo assetto istituzionale che tende a sovrapporsi alle tradizionali forme di governo novecentesche. Questo nuovo assetto istituzionale è un ordito composto da autorità indipendenti ed enti sovranazionali (in particolare è sempre più frequente l'utilizzo di norme di qualità e di certificazione da parte di agenzie private). Ciò che caratterizza questa "forma di governo deterritorializzata" è il venir meno del nesso, proprio dello Stato moderno, tra norma e territorio e di conseguenza il sottrarsi al controllo di istanze politiche ed alle procedure democratiche che, al contrario, sono rimaste entro l'orizzonte statale-territoriale.

Questi nuovi poteri si legittimano sulla base delle indimostrate (impregiudicate) presunzioni di collocarsi nella sfera della necessità tecnica, tanto più cogente in quanto derivante non da una volontà politica ma dalla natura stessa dei fenomeni economico-sociali.

L'Unione Europea, progetto politico per eccellenza del periodo post-bellico, si è trasformata nel tempo in un esempio di potere deterritorializzato.

Coloro che si oppongono a questi processi (ripeto per nulla necessari) sono rimasti ancorati alla logica propria degli Stati del secolo scorso. Queste forze antagoniste non sono state in grado né sul piano organizzativo, né su quello culturale, né, soprattutto, sul piano politico di elaborare strategia all'altezza della sfida lanciata dal neoliberalismo. Esse manifestano un profondo disorienta-

mento che le conduce a prese di posizioni solo negative o difensive.

Occorre ripoliticizzare i conflitti e non neutralizzarli o come problemi di “ordine pubblico” o come risultato di una insufficiente efficienza nell’applicazione delle soluzioni tecniche proposte dagli “esperti”.

2. *Cum evaluați politicile europene ce privesc domeniul integrării migranților din spațiul intra- și extracomunitar?*

Punctul meu de vedere este în totalitate negativ, pornind de la simpla constatare că Europa nu are o politică de primire a migranților. Aceasta se limitează doar să gestioneze (și o face rău!) criza. Iar această politică este în așteptarea posibilității de a controla sau bloca fluxurile de migrație provenite cu precădere din arealul meridional al Mediteranei. Pentru a nu vorbi de afirmațiile ridicole ce vorbesc de bombardarea vaselor cu migranți sau de intervenția militară în Libia. Aceste puncte de vedere ne permit să înțelegem, dacă mai era încă nevoie, mizeria clasei politice europene. Europeanii nu își dau seama (și, totuși, istoria ar trebui să ne învețe ceva) că procese migratorii atât de masive nu pot fi guvernate: este nevoie să dezvoltăm, într-o perioadă foarte scurtă de timp, politici reale de primire și integrare a migranților care, să nu uităm, fug din fața unor situații teribile care sunt, în cea mai mare parte a lor, rezultatul deciziilor iresponsabile luate la nive-

lul politicii internaționale ale puterilor europene, UE fiind la rândul său parte; în timp, este necesar ca UE să își elaboreze o politică externă proprie, autonomă, care să aibă puterea de a intra în competiție cu marile puteri imperiale ce sunt SUA, în primul rând, apoi Rusia, iar aici suntem obligați să includem și China.

Trebuie să afirmăm cu un realism crud: NATO este pentru Europa o cămașă de forță pe care actualele condiții globale nu o mai fac acceptabilă, pentru că SUA și Europa sunt purtătoarele, de multe ori, ale unor viziuni adeseori contradictorii. Unica politică ce trebuie să fie adoptată este aceea de a colabora la nivel de egalitate cu țările nordafricane și din Orientul Mijlociu pentru a putea rezolva probleme cauzate de imigrație.

2. *Come valuta le politiche dell’UE in materia di integrazione dei migranti nello spazio intra ed extra comunitario?*

Il mio giudizio è totalmente negativo per la semplice constatazione che l’Europa non possiede una politica d’accoglienza. Si limita a gestire (male!) l’emergenza. Tutto nell’attesa di poter controllare o bloccare l’immigrazione proveniente principalmente dalla sponda meridionale del Mediterraneo. Per non parlare delle ridicole affermazioni di bombardare i barconi o d’intervento militare in Libia. Queste affermazioni ci fanno comprendere, se ce ne fosse ancora bisogno, la miseria delle classi dirigenti europee. Gli europei

non si rendono conto (eppure la storia dovrebbe insegnare qualcosa) che processi migratori così massicci non si governano: occorre dotarsi, nel breve periodo, di vere politiche di accoglienza e integrazione di soggetti che, non dimentichiamolo, fuggono da situazioni terribile che sono, nella maggior parte dei casi, frutto di scelte di politica internazionali scellerate delle potenze occidentali, Europa compresa; nel lungo periodo è necessario che l'Unione Europea elabori una propria ed autonomo politica estera, ne avrebbe la forza e le caratteristiche per proporre una che potrebbe competere con quelle delle potenze imperiali Stati Uniti *in primis* e poi Russia e, oramai, dobbiamo includere stabilmente anche la Cina.

Dobbiamo affermarlo con crudeltà e realismo: la NATO è per l'Europa una camicia di forza che le mutate condizioni globali non consentono più di sopportare dato che Stati Uniti ed Europa sono portatori di visioni ed interessi spesso confliggenti.

3. Ce înseamnă astăzi a fi „străin” în cadrul Uniunii Europene?

Situația *străinului*, mai ales dacă prin acest termen ne referim la migrant, este cu mult dincolo de limitele umane ale milei. Tragediile care au loc în fiecare zi în Mediterana, cu mii de morți, așteaptă în zadar dreptate. Pentru cei ce supraviețuiesc odată ce au ajuns pe teritoriul european,

situația care îi așteaptă este aceea a unei adevărate suspendări a oricărui tip de drepturi. Ei sunt închiși în centre – pe care doar o nesecată imaginație le poate considera a fi „Centre de primire a solicitanților de azil” – ce sunt asemănătoare închisorilor sau, așa cum se întâmplă în zilele noastre la Roma, Milano, Ventimiglia, sunt abandonați pe stradă sau în gări.

Adeseori, imigrația, așa cum se întâmplă în ultimele săptămâni la Roma, reprezintă ocazia declanșării unor înspăimântătoare cazuri de corupție între societățile care gestionează primirea acestora și administratorii publici. Aceste fenomene sunt cu atât mai odioase cu cât se întâmplă pe spinarea celor mai nevoiași și lipsiți de apărare.

Însă aspectul cel mai grav în domeniul consecințelor politice și sociale care este asimilat cu imigrația este percepția de nesiguranță. Ecuația imigrant = delincvent (sau, în anumite situații, terorist) este mai puternică decât orice alt tip de dezmințire, ce provine de altfel din datele pe care le avem la dispoziție. Fondată pe această frică nerealistă, dar care de acum este puternic înrădăcinată în cadrul unor largi straturi ale populației, dreptele xenofobe își construiesc propriile platforme politico-electorale. Iar după aceea, pentru a eclipsa acel *ethos* fără de care niciun tip de politică nu poate supraviețui, clasa noastră conducătoare atât de disfuncțională a uitat cuvintele din *Evangelia* lui Marcu: „căci flămând am fost și mi-ați dat mâncare, am fost însetat și mi-ați dat

să beau; eram un străin și m-ați găzduit, gol și m-ați îmbrăcat, bolnav și m-ați vizitat, închis și ați venit pe la mine”.

3. Cosa significa essere straniero oggi nel contesto dell'Unione Europea?

La situazione dello straniero, soprattutto se con tale termine ci riferiamo al migrante, è ben oltre i limiti del diritto e della umana pietà.

Le tragedie che si verificano quotidianamente nel Mediterraneo, con migliaia di morti, attendono, invano, giustizia. Per coloro che sopravvivono, una volta giunti in territorio europeo, la situazione che gli si prospetta è quella di una vera e propria sospensione dei più elementari diritti. Reclusi i centri – che solo una inesauribile fantasia può definire Centri di Accoglienza dei Richiedenti Asilo – simili a prigioni oppure, è il caso proprio di questi giorni a Roma, Milano, Ventimiglia, letteralmente abbandonati per strada o nelle stazioni ferroviarie.

Spesso l'immigrazione è l'occasione, è sempre il caso di Roma di queste ultime settimane, di spaventosi fenomeni di corruzione tra imprese che gestiscono l'accoglienza e amministratori pubblici. Fenomeni tanto più odiosi quanto più speculano sulle disgrazie dei più bisognosi e indifesi.

Ma l'aspetto gravido di conseguenze politiche e sociali è l'assimilazione tra immigrazione e aumento della percezione d'insicu-

rezza. L'equazione immigrato uguale delinquente (o, a seconda dei casi, terrorista) è più forte di qualsiasi smentita, smentita proveniente dai dati a nostra disposizione. Su questa infondata paura, ma oramai ben radicata in larghi strati della società, le destre xenofobe stanno costruendo le proprie cospicue fortune politico-elettorali.

E' l'ulteriore capolavoro delle nostre disastrose classi dirigenti, far eclissare quell'ethos, senza il quale nessuna politica può sopravvivere, espresso nelle parole del Vangelo di Marco: «perché ho avuto fame e mi avete dato da mangiare, ho avuto sete e mi avete dato da bere; ero forestiero e mi avete ospitato, nudo e mi avete vestito, malato e mi avete visitato, carcerato e siete venuti a trovarmi».

4. Putem vorbi astăzi de o criză ideologică a Uniunii Europene sau mai degrabă de o „criză a mitului” UE?

Dacă prin criză ideologică înțelegem o criză a idealurilor ce le-au împins după război pe anumite state să dea viață unui prim proiect de unificare europeană, constatăm că aceasta nu există: acele idealuri sunt astăzi din ce în ce mai actuale. Totuși, este de necontestat astăzi faptul că UE traversează o profundă criză ce se manifestă cu precădere în dificultățile de a elabora acele politici ce sunt cu adevărat comune. Din modestul meu punct de vedere, criza UE este în mod esențial politică. De

la Maastricht încoace, procesul de integrare europeană a asumat conotații din ce în ce mai pregnant neolibérale. Pe scurt și în cuvinte puține, piața este motorul și arbitrul în jurul căruia sunt organizate economiile, politica, societatea. Corolarul acestei opinii este că oricărui obiect sau relație, chiar și socială, îi poate fi atribuit un preț. Consecința acesteia este că așa numitele „sfere din afara pieței” tind în mod inevitabil să se restrângă.

Proiectul neoliberal ne demonstrează astăzi propriile limite – chiar dacă continuă să își conserve prestigiu și autoritate – ce se regăsesc în interiorul propriilor principii fondatoare. A pune piața și, deci, interesul privat ca singură mișcare înseamnă că ne condamnăm la o viziune limitată. Interesele prin natura lor au o privire îndreptată către realitatea imediată. Incapabile să producă ordine, vor conduce în mod necesar la haos și anarhie și, drept urmare, interesul este pus în mod constant în pericol.

Criza ultimelor două decenii, ce nu s-a reflectat doar în Europa ci la nivel global, în finanțe, economie, relațiile internaționale este produsul invalidării vechilor criterii de secol douăzeci. În acest gol, particularul și nu generalul tinde să se universalizeze: este haos. Dacă am recunoaște că în această analiză există un oarecare fundament, atunci o relansare a proiectului de integrare europeană ar putea să se bazeze pe o luptă dură politico-culturală (capabilă să organizeze și să coaguleze forțe ce acum sunt disipate și lipsite de

perspective) în măsură să submineze ideologia neoliberală. Trebuie să continuăm a spune că: reînceperea procesului de integrare europeană nu poate fi rodul unei fantomatiche reveniri economice sau a unei stabilizări a balanțelor statelor, ci doar ca urmare a unei schimbări a perspectivelor și obiectivelor.

4. Possiamo parlare di una crisi ideologica della Unione Europea o piuttosto di una “crisi del mito” della Unione Europea?

Se per crisi ideologica intendessimo crisi degli ideali che spinsero nel secondo dopoguerra alcuni paesi a dar vita ad un primo abbozzo di aggregazione europea, constatiamo che non vi è crisi: quegli ideali sono oggi più che mai attuali.

E' innegabile però che l'Unione Europea attraversa una profonda crisi che si manifesta soprattutto nella difficoltà di elaborare politiche che siano veramente comuni. A mio modesto parere la crisi dell'Unione Europea è essenzialmente politica. Da Maastricht in poi il processo d'integrazione europea ha assunto connotati sempre più neoliberali. In breve, e molto schematicamente, il mercato come unico motore e arbitro intorno al quale organizzare l'economia, la società, la politica. Il corollario di tale assunzione è che a qualunque oggetto o relazione, anche sociale, possa essere attribuito un prezzo. La conseguenza è che le cosiddette “sfere non di mercato”

tendono inevitabilmente a restringersi.

Il progetto neoliberale mostra oggi tutti i propri limiti – sebbene conservi ancora prestigio e autorità – limiti che sono costitutivi ovvero interni ai suoi stessi principi ispiratori.

Porre il mercato e quindi l'interesse particolare come unico movente significa condannarsi ad una visione di corto respiro. Gli interessi per propria natura, hanno lo sguardo rivolto al breve periodo. Incapace di produrre ordine, l'arbitrio conduce necessariamente al caos, ma nell'anarchia anche il proprio "particolare" è costantemente in pericolo.

La crisi dell'ultimo ventennio, non solo in Europa bensì a livello globale, nella finanza, nell'economia, nelle relazioni internazionali è il prodotto dell'esaurimento dei vecchi criteri ordinatori novecenteschi. In questo vuoto il particolare tende ad universalizzarsi: è il caos.

Se riconoscessimo a questa analisi un qualche fondamento, allora un rilancio del progetto d'integrazione europea potrebbe basarsi soltanto su una dura battaglia politico-culturale (capace di organizzare e coagulare forze ora disperse e prive di prospettive) in grado di sovvertire l'ideologia neoliberale. Occorre ribadirlo: la ripresa del processo d'integrazione europea non può essere il frutto né di una fantomatica ripresa economica, né di un aggiustamento dei bilanci statali ma unicamente da un rovesciamento di prospettiva e di obiettivi.

5. *Asistăm la o criză a modelului social european?*

Desigur, modelul social european – așa cum noi l-am cunoscut în variantele sale naționale axate pe securitate socială, furnizată de sistemele bunăstării sociale și încrederea în rolul progresist ale instituțiilor publice – a fost în mare parte demontat în baza unei interpretări parțiale ale *Agendei 2000* Lisabona. Atacul asupra modelului social european a venit în primul rând pe terenul politico-instituțional. Politicile neoliberale au reprezentat o adevărată ruptură (chiar dacă în sine ele reprezintă o continuitate cu trecutul) în raport cu sistemele democratice ce s-au afirmat după al doilea război mondial. Primatul, în spiritul secolului XX, al sferei politice asupra celei economice s-a răsturnat odată cu neoliberalismul.

Consecința acestei inversări este că procesele de democratizare apar ca un obstacol în fața desfășurării logicii de piață. De aici tentativa de a scinda cuplul participare/decizie. Decizia nu mai este o sinteză finală a unei participări, cea mai amplă posibilă între actorii individuali, colectivi și instituții. Aceasta tinde să se autonomizeze în raport cu sfera publică și să se reprezinte ca fiind de tip „tehnic”. Evident că în fața acesteia apare superfluu și insuportabil orice fel de control democratic. Nemulțumirea față de activitatea politică din partea cetățenilor, care se manifestă printr-o redusă afinență la seriile de alegeri și neîncrederea în clasa politică actuală,

găsește o rațiune profundă în dezarticularea binomiului *participare/decizie*.

Deprecierea medierii democratice produce un vot instituțional în care cade victimă, în primul rând, Statul. Acesta din urmă apare ca fiind un prestator de servicii în beneficiul figurilor independente: consumatori, utilizatori, producători, contribuabili etc., etc. Statul nu mai încorporează niciun interes colectiv, niciun exemplu de egalitate socială sau de funcție redistributivă.

Până la urmă, modelul social european, așa cum a fost enunțat și realizat începând cu anii '40 ai secolului trecut, nu mai are niciun motiv de a exista atâta timp cât au dispărut ipotezele etice, adică mai exact acea legătură între democrație, welfare și sistemul de valori. În planul practic, politicile de liberalizare și de *commodification* au dat o nouă lovitură și poate definitivă modelului social european.

5. Stiamo assistendo ad una crisi del modello sociale europeo?

Certamente, il modello sociale europeo così come lo abbiamo conosciuto, nelle sue varianti nazionali, incentrato su sicurezza sociale, fornita dai sistemi di welfare, e fiducia nel ruolo progressivo delle istituzioni pubbliche, è stato in buona parte smantellato sulla base di una interpretazione parziale e fuoviante dell'Agenda 2000 di Lisbona.

L'attacco al modello sociale europeo è avvenuto in primo luogo sul

terreno politico-istituzionale. Le politiche neoliberali hanno rappresentato una vera e propria rottura (sebbene presentino se stesse in termini di continuità con il passato) rispetto agli assetti democratici affermatosi nel secondo dopoguerra. Il primato, tipicamente novecentesco, della sfera politica su quella economica si rovescia nel suo contrario nel neoliberalismo. La conseguenza di questo capovolgimento è che i processi di democratizzazione appaiono come un ostacolo al pieno dispiegarsi della logica di mercato. Da qui i tentativi di scindere il nesso *partecipazione/decisione*. La decisione non è più la sintesi finale di una partecipazione, la più ampia possibile, tra attori individuali, collettivi e istituzioni. Essa tende ad autonomizzarsi dalla sfera pubblica ed a rappresentarsi come "tecnica". Ovviamente nei suoi confronti appare superfluo e risulta insopportabile qualsiasi controllo democratico. La disaffezione nei confronti dell'attività politica da parte dei cittadini, che si manifesta in una scarsa affluenza alle tornate elettorali e nella sfiducia verso il ceto politico trova la sua profonda ragione nella disarticolazione del binomio *partecipazione/decisione*.

La svalutazione della mediazione democratica produce un vuoto istituzionale in cui la prima e principale vittima è lo Stato. Quest'ultimo appare come un prestatore di servizi a vantaggio di figure disgregate ed irrelate: consumatori, utenti, produttori, contribuenti ecc. ecc.. Lo Stato non incorpora più alcun interesse

collettivo, nessuna istanza di uguaglianza sociale o funzione redistributiva.

In definitiva il modello sociale europeo così come era stato ipotizzato e realizzato a partire dagli anni '40 del secolo passato non ha più alcuna ragione di esistere dal momento sono venuti meno i presupposti etici e politici ovvero quel legame tra democrazia, welfare e sistema valoriale.

Sul piano pratico le politiche di liberalizzazione e di *commodification* hanno inferto un ulteriore e forse definitivo colpo al modello sociale europeo.

6. *Care credeți că este astăzi „marele păcat” al Uniunii Europene?*

Din răspunsurile anterioare apare clar care este părerea mea: marea limită a procesului de integrare europeană este deficitul democratic. Desigur, nu este posibil să fie introdus imediat, la nivel continental, raportul parlament-guvern pe care îl întâlnim la nivelul statelor membre. Sunt mult mai importante diferențele (de orice tip: economic, cultural de venit) existente între diferitele „regiuni” europene. În același timp, reducerea organului legislativ în raport cu cel executiv (de altfel, procesul este tipic pentru toate democrațiile occidentale din ultimele decenii) se dovedește a fi periculos tocmai din cauza celui minunat și de nereprimat „concert al diferențelor” care caracterizează Uniunea Europeană.

Doar în interiorul unui organ reprezentativ acea bogăție a diversității poate fi, în același timp, exaltată și identificate momentele de sinteză. Predominanța organelor non-reprezentative slăbește pluralitatea, impunând doar puterea egoismelor celor puțini. În spatele executivelor va continua să acționeze rațiunea de stat. Acesta este marele păcat, adevăratul scandal pe care trebuie să îl respingem.

6. *Quale pensa sia oggi “il grande peccato” dell’Unione Europea?*

Dalle risposte precedenti appare chiaro che, a mio parere, il grande limite al processo di integrazione europea è il deficit democratico.

Sicuramente non è possibile tradurre immediatamente sul piano continentale il rapporto parlamento-governo che riscontriamo a livello degli stati membri.

Troppo rilevanti sono i dislivelli (di ogni genere: economici, culturali, di reddito) esistenti tra le varie “regioni” europee. Tuttavia, il ridimensionamento dell’organo legislativo rispetto all’esecutivo (processo, peraltro, tipico di tutte le democrazie occidentali negli ultimi decenni), si rivela particolarmente pericoloso proprio per quel meraviglioso e insopprimibile “concerto delle differenze” che caratterizza l’Unione europea.

Solo all’interno di un organo rappresentativo quella ricchezza di diversità può essere, al tempo stesso, esaltata e trovare momenti di sintesi efficace.

La prevalenza di organi non rappresentativi indebolisce la pluralità imponendo solo la potenza degli egoismi di pochi. Dietro gli esecutivi continua ad operare la ragion di stato.

Questo è il grande peccato, il vero scandalo che dobbiamo respingere.

7. Este posibilă o reînțoarcere a naționalismelor?

Criza economică și stoparea procesului de integrare pot să creeze condițiile, și în parte deja a făcut-o, pentru afirmarea mișcărilor naționaliste. Credința că închistându-ne în propriile particularități ar fi mai ușor să facem față loviturilor globalizării cucerește consensuri din ce în ce mai mari. Nu trebuie să subestimăm pericolozitatea acestor poziții considerându-le un simplu folclor sau nostalgii lipsite de efecte. Naționalismul care, sub ochii noștri, începe să prindă formă și conștiință prezintă caractere inedite și ne creează dificultăți să îl individualizăm.

Ne gândim imediat la Frontul Național al lui Marie Le Pen, care i-a preluat conducerea. Abandonând sloganurile violent rasiste și conservatoare din trecut, Le Pen a știut să îmbine temele clasice naționaliste cu apărarea celor care au fost cel mai dur loviți de criza economică și de procesele de globalizare. Această mixtură periculoasă de autoritarism, autarhie și apărare a statului bunăstării sociale (cetățenia ca atribut inseparabil al naționalității), a avut un succes major în cadrul electoratului

dur al stângii istorice, răvășind geografia politică franceză și proiectând Frontul Național către succese electorale de negândit doar în urmă cu câțiva ani.

Frontul Național a devenit modelul către care extrema dreaptă europeană privește cu interes și admirație. Acesta ne face să înțelegem cât ar putea să fie de distrugătoare consecințele afirmării noii drepte naționaliste în scenariul politic european.

7. E' possibile un ritorno dei nazionalismi?

La crisi economica e l'arresto del processo di integrazione possono creare le condizioni, ed in parte lo hanno già fatto, per l'affermazione di movimenti nazionalistici.

La convinzione che richiudendosi nel proprio particolare sia più facile parare i contraccolpi della globalizzazione conquista consensi crescenti.

Non bisogna sottostimare la pericolosità di queste posizioni considerandole semplice folklore o nostalgie prive di effetti.

Il nazionalismo che sotto i nostri occhi sta prendendo forma e consistenza, presenta caratteri inedite che ne rendono difficoltoso l'individuazione.

Pensiamo al mutamento subito dal Front Nationale da quando Marine Le Pen ne ha assunto la direzione. Abbandonati gli slogan violentemente razzisti e conservatori del passato, la Le Pen ha saputo coniugare i classici temi nazionalisti con la difesa di coloro che sono stati più

duramente colpiti dalla crisi economica e dai processi di globalizzazione. Questa pericolosa miscela di autoritarismo, autarchia e difesa dello stato sociale (la cittadinanza come inseparabile dalla nazionalità), ha avuto una vasta presa tra le roccaforti della sinistra storica, sconvolgendo la geografia politica francese e proiettando il Front National verso successi elettorali impensabili solo alcuni anni fa.

Il Front National è diventato il modello a cui l'estrema destra europea guarda con interesse e ammirazione.

Questo ci fa comprendere quanto possano essere dirompenti le conseguenze dell'affermarsi della nuova destra nazionalista sullo scenario politico europeo.

8. *Ce ar fi de făcut pentru continuarea cu succes a proiectului european?*

Cred că în plan politic trebuie să se pună problema relansării conflictului politic, reunificarea forțelor alternative și propunerea unei idei diferite de Europa în comparație cu aceea a piețelor, specifică neoliberalismului.

În planul conținuturilor ideale este nevoie să fie repropus conceptul de solidaritate, înțeles totuși – sau nu în mod exclusiv – nu în sens voluntarist și personalist, ci ca un principiu juridic. Într-adevăr, acesta s-a născut tocmai pe acest teren și acesta îi este semnificația ce trebuie să fie

recuperată: solidaritatea ca obligație juridică ce permite instaurarea unor legături în afara celor de tip familial sau comunitar.

Acesta trebuie să fie punctul central pe care să se instituie principiul de organizare a instituțiilor comunitare, ce nu trebuie să fie limitat doar în spațiul drepturilor sociale, ci să se extindă în orice formă de drepturi. În acest sens, solidaritatea nu este doar o tutelă, ci chiar și un exercițiu direct ale libertăților. Pus ca *obligativitate* în sensul de a frâna procesul de mercantilizare a societății, principiul solidarității a găsit deja în *Carta Europeană a Drepturilor Fundamentale*, adoptată la Nisa în anul 2000, o primă formă embrionară. Este nevoie ca punctele ce se regăsesc în ea să fie întărite și continuate ca parte a unui proces.

8. *Cosa si deve fare per portare avanti con successo il progetto europeo?*

Credo che sul piano politico ci si debba porre il problema di rilanciare il conflitto politico. Riunificare le forze alternative e proporre una diversa idea di Europa rispetto a quella dei mercati propria del neoliberalismo.

Sul piano dei contenuti ideali occorre riproporre il concetto della solidarietà intesa però non – o non in modo esclusivo – in senso volontaristico e personalistico ma come principio giuridico. Infatti, esso nasce proprio su questo terreno ed è proprio in questo significato che deve essere recuperato: la solidarietà come vin-

colo giuridico che consente l'instaurarsi di legami che prescindono da quelli familiari o comunitari.

Esso deve costituire il fulcro, il nuovo principio organizzativo delle istituzioni comunitarie ed in quanto tale non deve essere confinato solo nell'ambito dei diritti sociali ma estendersi a qualsiasi forma di diritti. In questo senso la solidarietà non è solo tutela ma anche esercizio diretto delle libertà.

Posto come un *katechon*, in grado di frenare il processo di merci-

ficazione della società, il principio di solidarietà ha trovato già nella Carta Europea dei Diritti Fondamentali adottata a Nizza nel 2000 una prima embrionale specificazione. Occorre proseguire e rafforzare i preziosi spunti in essa presenti.

Interviu realizat de Prof.univ.dr.

Sorin BOCANCEA

Traducere de Dr. Ioana Cristea

DRĂGULIN